

Edukacja IPN

<https://edukacja.ipn.gov.pl/edu/oben/gdansk/wystawy-w-regionie/katalog-wystaw/113861,Zapomniany-Maj-1966-Milenijna-konfrontacja-na-ulicach-Gdanska.html>

25.04.2024, 17:45

Zapomniany Maj 1966. Milenijna konfrontacja na ulicach Gdańska

Wystawa przybliży nieznane szerzej wydarzenia roku 1966, do jakich doszło w Gdańsku na tle konfrontacji komunistycznego państwa i Kościoła rzymskokatolickiego o kształt polskiego Milenium.

Ekspozycja została przygotowana przez Instytut Pamięci Narodowej Oddział w Gdańsku i jest wynikiem długoletnich badań dr. Daniela Gucewicza, autora monografii *Próba sił? Rok 1966 w Gdańsku. Milenium kontra Tysiąclecie* (Gdańsk 2014).

Na 15 planszach w przystępny sposób przedstawiono najważniejsze wydarzenia związane z przebiegiem obchodów Milenium Chrztu Polski w Gdańsku, które odbyły się 28–29 maja 1966 roku, a więc: genezę całego programu milenijnego polskiego Kościoła oraz przygotowaną przez komunistyczne władze propagandową dywersję, czyli obchody Tysiąclecia Państwa Polskiego; uroczystości kościelne w diecezji gdańskiej z udziałem prymasa Polski kardynała Stefana Wyszyńskiego i kilkudziesięciu tysięcy wiernych; próby przeciwdziałania lokalnych władz tymże obchodom oraz ich prowokacyjne działania, które doprowadziły do wybuchu niepokojów na ulicach miasta.

Spontaniczny sprzeciw gdańskiego społeczeństwa wobec antykościelnej polityki przejawiał się w manifestacyjnym spaleniu propagandowych plansz atakujących Kościół i biskupów za wydane przez nich słynne *Orędzie do biskupów niemieckich*. Zamieszki te zostały uwiecznione na zdjęciach wykonanych przez korespondentów zagranicznych oraz funkcjonariuszy SB i MO. Po raz pierwszy na Pomorzu na taką skalę interweniowały jednostki ZOMO, a represje, jakie dotknęły uczestników zajęć, należały do najcięższych w całym kraju na tle konfliktu milenijnego. Ostatnia plansza przywraca pamięć o tych zapomnianych bohaterach. Gdańskie incydenty z Maja '66 pozostają bowiem białą plamą w lokalnej świadomości historycznej, przede wszystkim z powodu ich przyćmienia przez późniejsze, bardziej doniosłe wydarzenia: Marzec '68, Grudzień '70, Sierpień '80.

Wystawa składa się z 15 plansz formatu 90 x 140 cm w orientacji poziomej i jest przeznaczona do prezentacji zarówno we wnętrzach, jak i w plenerze.

MAJ 1966

CZERWIEC
1956

PAŹDZIERNIK
1956

**ROK
1966**

MARZEC
1968

GRUDZIEŃ
1970

CZERWIEC
1976

SIERPIEŃ
1980

GRUDZIEŃ
1981

Materiały ze zbiorów: archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Gdańsku i Warszawie (IPN), Narodowego Archiwum Cyfrowego (NAC), Polskiej Agencji Prasowej (PAP), Archiwum Państwowego w Gdańsku (APG), Biblioteki Gdańskiej PAN (BG PAN), agencji Koszycarz Foto Press (KFP), Diecezjalnego Ośrodka Duszpasterstwa Akademickiego w Gdańsku (DODA), Janusza Gojkego.

Literatura: D. Gucewicz, *Próba sił? Rok 1966 w Gdańsku. Milenium kontra Tysiąclecie*, Gdańsk 2014.

Wystawa przygotowana przez Instytut Pamięci Narodowej Oddział w Gdańsku

Autor: dr Daniel Gucewicz

Recenzenci: prof. dr hab. Igor Hałagida, dr hab. Elżbieta Wojcieszuk

Projekt graficzny: dr Daniel Gucewicz, Mateusz Rosa

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

Panele wystawy

MAJ 1966

CZERWIEC
1956

PAŹDZIERNIK
1956

**ROK
1966**

MARZEC
1968

GRUDZIEŃ
1970

CZERWIEC
1976

SIERPIEŃ
1980

GRUDZIEŃ
1981

Materiały ze zbiorów: archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Gdańsku i Warszawie (IPN), Narodowego Archiwum Cyfrowego (NAC), Polskiej Agencji Prasowej (PAP), Archiwum Państwowego w Gdańsku (APG), Biblioteki Gdańskiej PAN (BG PAN), agencji Koszycarz Foto Press (KFP), Diecezjalnego Ośrodka Duszpasterstwa Akademickiego w Gdańsku (DODA), Janusza Gojkego.

Literatura: D. Gucewicz, *Próba sił? Rok 1966 w Gdańsku. Milenium kontra Tysiąclecie*, Gdańsk 2014.

Wystawa przygotowana przez Instytut Pamięci Narodowej Oddział w Gdańsku

Autor: dr Daniel Gucewicz

Recenzenci: prof. dr hab. Igor Hałagida, dr hab. Elżbieta Wojcieszuk

Projekt graficzny: dr Daniel Gucewicz, Mateusz Rosa

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

Te Deum Laudamus

Dziesięćlecie przygotowanie do Milenium winno całą Polskę przeobrazić teocentrycznie. Los komunizmu rozstrzygnie się w Polsce. Jak Polska się uchrześcijani, słanie się wielką siłą moralną, komunizm sam przez się upadnie.
 Prymas Polski kardynał Stefan Wyszyński (1960)

Obchodom tysiąclecia powinniśmy nadać nie klerikalny, lecz nasz, ludowy charakter.
 I sekretarz KC PZPR Władysław Gomułka (1958)

Jako pierwszy przygotowania do uczczenia milenijnej **rocznicy chrztu Polski** podjął Kościół katolicki. Jeszcze w czasie internowania przez komunistów prymas Wyszyński stworzył idee szerokiego programu duszpasterskiego. Rozpoczęta w 1957 r. dziesięćlecia **Wielka Nowenna przed Milenium Chrztu Polski** miała na celu moralne i duchowe odrodzenie narodu polskiego. Jednym z jej najbardziej widocznych elementów była peregrynacja kopii obrazu Matki Bożej Częstochowskiej, która miała objąć wszystkie parafie kraju. Odpowiedzią władz PRL na wzmoczoną pracę duszpasterską Kościoła w ramach Wielkiej Nowenny, którą nazywały „ofensywą wojującego klerykałizmu”, były obchody **Tysiąclecia Państwa Polskiego** rozłożone na lata 1960–1966. Ich nadrzędnym przesłaniem była teza o tym, że Polska Ludowa jest ukoronowaniem polskich dziejów. Częścią składową państwowego programu była budowa w czyniespolecznym „tysiąca szkół na Tysiąclecie”.

Wybuch „bitwy milenijnej” nastąpił pod koniec 1965 r. wraz z reakcją władz na Ośrodek biskupów polskich do biskupów niemieckich ze słynnym zdaniem „przebaczymy i prosimy o przebaczenie”. Propagandowe hasła „nie zapomnimy, nie przebaczymy” były obecne podczas wszystkich imprez państwowych. W **Roku Jubileuszowym 1966** odbyły się uroczystości milenijne w dziesiątkach miejscowości w całym kraju ułożonych w Szlak Historyczny Tysiąclecia (najważniejsze: 14–17 kwietnia w Gnieźnie i Poznaniu oraz 3 maja na Jasnej Górze). Brali w nich udział niemal wszyscy polscy biskupi pod wodzą prymasa Wyszyńskiego oraz setki tysięcy wiernych. Równoległe do kościelnych władze organizowały własne imprezy bardzo często z okazji nigdy nie świętowanych wydarzeń (np. 21 rocznicy sforsowania Odry), tworząc atmosferę „walki o rząd dusz”. Nierzadko ich prowokację doprowadzały do drobnych starć, a nawet zamieszek. Tak było w Krakowie, Łodzi, Sosnowcu, Warszawie oraz Gdańsku.

Wierni w czasie uroczystości milenijnej pod Bazyliką Mariacką w Gdańsku, 29 maja 1966 r. (fot. I. NN)

Zaplanowane na 28–29 maja 1966 r. centralne uroczystości milenijne w Gdańsku poprzedziła dwudniowa peregrynacja kopii obrazu Matki Bożej Częstochowskiej po wybranych parafiach diecezji gdańskiej. Nawiedzenia dostąpiły kościoły w Kaldowie, Lasowicach Wielkich, Nowym Stawie, Marynowach, Nowym Dworze Gdańskim, Ostaszewie, Kiezmorku, Suchym Dębnie, Pszczółkach i Pruszczu Gdańskim.

Przejazd samochodu-kaplicy był bacznie obserwowany przez funkcjonariuszy SB. Czasem jednak udawało mu się zgubić „ogon”. W Marynowach... Milicja pytała na plebanii o Obraz. Na plebanii była tylko siostrzenica ks. proboszcza, szesnastoletnia uczennica, która odpowiedziała, że Obraz odjechał. Oni: „Myśmy nie widzieli”, wtedy dziewczynka dała im dobrą odpowiedź, że „widocznie nie każdy może Matkę Boską widzieć” (z „Kroniki Nawiedzenia”).

Suma zdjęć: 1000, 2000, 3000, 4000, 5000, 6000, 7000, 8000, 9000, 10000, 11000, 12000, 13000, 14000, 15000, 16000, 17000, 18000, 19000, 20000, 21000, 22000, 23000, 24000, 25000, 26000, 27000, 28000, 29000, 30000, 31000, 32000, 33000, 34000, 35000, 36000, 37000, 38000, 39000, 40000, 41000, 42000, 43000, 44000, 45000, 46000, 47000, 48000, 49000, 50000, 51000, 52000, 53000, 54000, 55000, 56000, 57000, 58000, 59000, 60000, 61000, 62000, 63000, 64000, 65000, 66000, 67000, 68000, 69000, 70000, 71000, 72000, 73000, 74000, 75000, 76000, 77000, 78000, 79000, 80000, 81000, 82000, 83000, 84000, 85000, 86000, 87000, 88000, 89000, 90000, 91000, 92000, 93000, 94000, 95000, 96000, 97000, 98000, 99000, 100000

Przyjazd do Gdańska w dniu 28 maja 1966 r. niezwykle popularnego i atakowanego przez propagandę Prymasa Polski stanowił wielkie i doniosłe wydarzenie. Dziesiątki tysięcy ludzi wyszły na ulice, by go powitać, dowodząc tym samym wielkiego szacunku, jakim go darzono.

Droga do Oliwy, zwiadcza przez centrum miasta, przez Wrzeszcz, jest tak ciężka, że jedziemy jak to tunelu, przez istną ulicę kwiatów. Raz musiałem wysiąść z wozu, by utworzyć drogę. Ciężka staje się nie do przebycia. Partia prowokująca uczucia katolików, wygoniła na ulicę wszystkich, „i wierzących i niewierzących”.

S. Wyszyński, „Zapiski milenijne”

Przebieg procesji w Gdańsku-Oliwie, 28 maja 1966 r. (S. W. PAP, fot. J. Ukirowski)

Fot. Zbigniew Kosycarz
Kosycarz Foto Press / KFP
www.kfp.pl

Przedstawiając atrakcyjne propozycje, daliśmy ludziom możliwość wyboru.

ze sprawozdania Wydziału Propagandy i Agitacji KW PZPR w Gdańsku

Na czas obchodów milenijnych władze Gdańska przygotowały wiele atrakcyjnych imprez. Ich celem było odciągnięcie ludzi od uczestnictwa w uroczystościach kościelnych. Podjęto też szereg innych działań, jak przymusowe wycieczki dla pracowników i dzieci, czy ciekawe filmy w telewizji. Centralnym punktem uroczystości państwowych było Święto Ludowe, zorganizowane w niedzielę 29 maja 1966 r. w Wejherowie z udziałem najwyższych władz (przemawia sekretarz KC PZPR Józef Tejcma, z tytu, z papierosem, I sekretarz KW PZPR w Gdańsku Jan Ptasieński).

(ze zbiorów ATF, BG PAN)

Uroczystości 1000-lecia Ludowego w Wejherowie, 29 maja 1966 r. (KFP, fot. Z. Kosycarz)

Wieczorem 28 maja 1966 r. w kościele akademickim „na Czarniej” we Wrzeszczu odbyło się nabożeństwo dla studentów Trójmiasta. Obok kardynała Stefana Wyszyńskiego uczestniczyło w nim kilku biskupów, w tym arcybiskup Karol Wojtyła.

My, stare pokolenie pierwszego tysiąclecia i Wy, młode pokolenie drugiego tysiąclecia, uszyscy w tej chwili zdajemy egzamin: czy pójdziemy za Bogiem, czy za Baalem; czy zaufamy miłości, czy nienawiści; czy umiemy żyć duchem prawdy, czy też zaufamy sprytowi, łaktyce, dyplomacji, wykrętom, nabieraniom, propagandzie i tym wszystkim bezczynnym terminom, nadużywanym kosztem godności osoby ludzkiej.

Prymas Polski Stefan Wyszyński do młodzieży akademickiej Wybrzeża

Prymas Wyszyński w kościele NSJ w Gdańsku-Wrzeszczu, 28 maja 1966 r. (DODA, fot. NN)

My wiemy, że siła, którą rozporządzamy, nie jest siłą materii, piędzi i namiętej woli; ale siłą miłości i pokoju. Nie mamy wcale zamiaru przeprowadzać tutaj jakiegś „próby sił”, bo nie można jej przeprowadzać między siłą materialną, fizyczną a siłą duchową, moralną, religijną, Bożą. Nie ma tu porównania, bo to są różne poziomy. Dlatego też my nie schodzimy na poziom, który nam się niekiedy prógno narzucić i żadnej walki – jak nam się to nieraz impuntuje – żadnej „próby sił” nie podejmujemy, bo wiemy, że miłość wszystko zwycięży!

Prymas Polski Stefan Wyszyński w Gdańsku

Centralna uroczystość milenijna w Gdańsku odbyła się w święto Zesłania Ducha Świętego 29 maja 1966 r. w Bazylice Mariackiej. Udział w niej wzięło kilkadziesiąt tysięcy ludzi i ponad 40 biskupów z całego kraju. Mszę pontyfikalną koncelebrowało dziewięciu biskupów z ordynariuszem gdańskim Edmundem Nowickim na czele.

Nabożeństwo milenijne w Bazylice Mariackiej w Gdańsku, 29 maja 1966 r. (MAC, fot. NN)

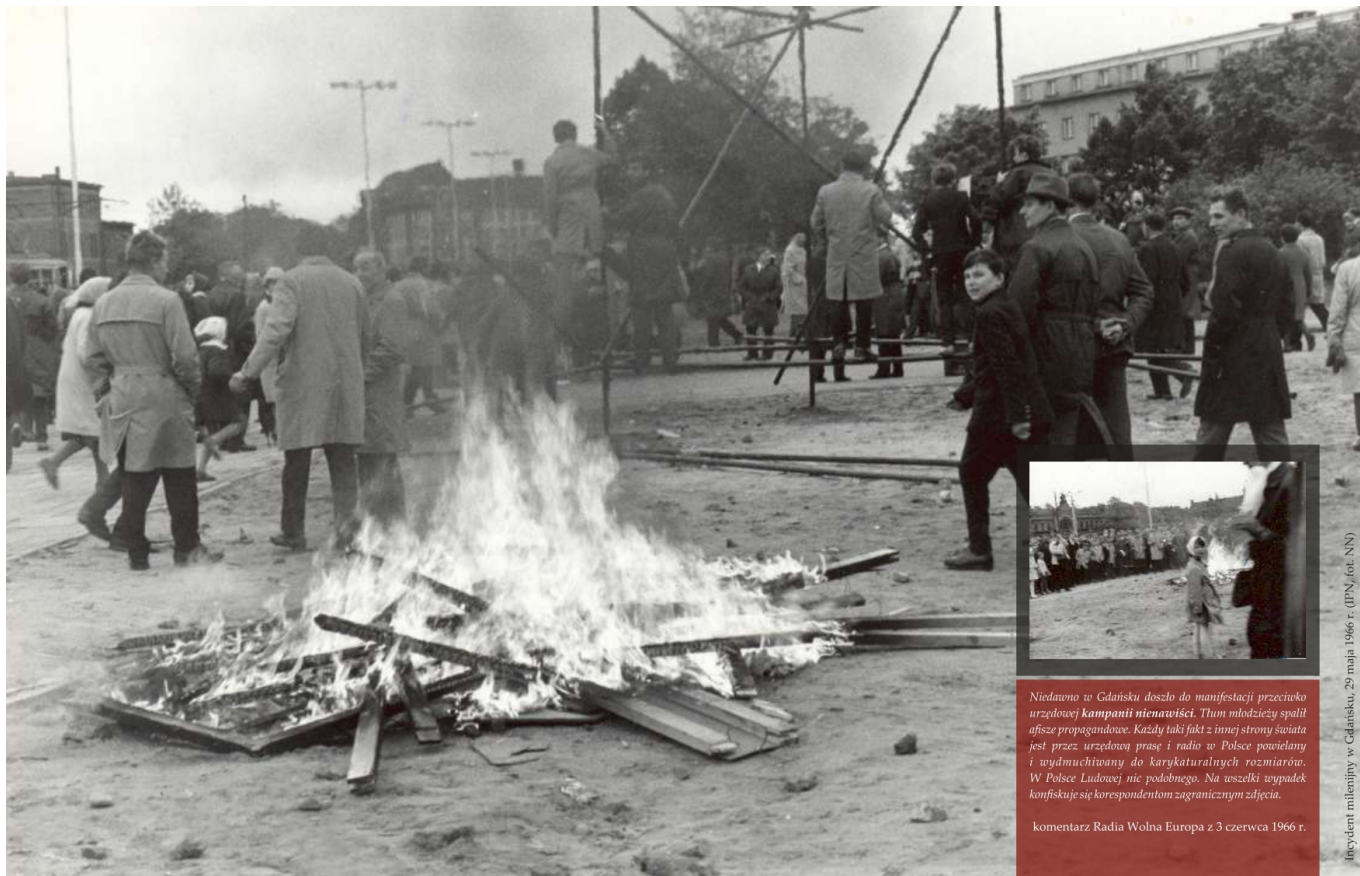
Za najbardziej aktywnego w niszczeniu instalacji uznano **Edmunda Paruzela**, mieszkańca „reakcyjnej” Częstochowy. W lutym 1967 r. otrzymał on najwyższy wyrok w kraju w związku z obchodami milenijnymi: dwa lata więzienia. Na zdjęciu widać też jednego z funkcjonariuszy SB, por. Zygmunta Barlikowskiego, który na rozprawie występował w roli świadka przeciwko Paruzelowi i innym oskarżonym.

Incydent milicyjny w Gdansk, 29 maja 1966, (P.N., pa.NN)

Do „sprawy Paruzela” włączono kolejne osoby, których tożsamość ustalono dzięki wykonanym zdjęciom. Wkrótce aresztowano **Wacława Szulca** (za próbę wyrócenia rusztowania) i **Leszka Włodarczaka** (za trzymanie fragmentów planszy). W sierpniu z kolei ujęto – po zupełnym przypadkowym rozpoznaniu przez jednego z funkcjonariuszy bezpieczeństwa – **Józefa Paluszyńskiego**. Szulc otrzymał karę 1 roku więzienia, Paluszyński 10 miesięcy.

Incydent milicyjny w Gdansk, 29 maja 1966, (P.N., pa.NN)

Niedawno w Gdańsku doszło do manifestacji przeciwko urzędowej kampanii nienawiści. Tłum młodzieży spalił afisze propagandowe. Każdy taki fakt z innej strony świata jest przez urzędową prasę i radio w Polsce powielany i wydmuchiwany do karykaturalnych rozmiarów. W Polsce Ludowej nic podobnego. Na wszelki wypadek konfiskuję się korespondentom zagranicznym zdjęcia.

komentarz Radia Wolna Europa z 3 czerwca 1966 r.

Incydent milenijny w Gdańsku, 29 maja 1966 r. (IPN, fot. NN)

Jest nieprawdą i raz jeszcze okazało się to nieprawdą w Gdańsku, że dzisiaj młodzież charakteryzuje bierność w stosunku do zjawisk życia społecznego i politycznego. Właściwą tej młodzieży jest jedynie apatia w stosunku do narzuconych z góry akcji i poglądów. Tam, gdzie wchodzi w grę obrona własnych przekonań, albo czyjaś krzywda, albo pilny interes narodu, hamulce pękają. Chodzi o zasadę wolności i sprawiedliwości jednostkowej i społecznej.

komentarz Radia Wolna Europa z 31 maja 1966 r.

Incydent milenijny w Gdańsku, 29 maja 1966 r. (IPN, fot. NN)

Intervencja ZOMO w Gdańsku, 29 maja 1966 r. (fot. NN)

Krótko po zniszczeniu plansz na plac zajęły dwie kompanie ZOMO w sile ok. 150 funkcjonariuszy. Zatrzymano kilkadziesiąt osób, w tym wiele przypadkowych (większość zwolniono po przesłuchaniu). Kilka osób „tajniacy” zatrzymali w innych częściach miasta. Incydent z maja 1966 r. był pierwszym społecznym protestem stłumionym przez władze w Gdańsku od czasu strajku dokerów w sierpniu 1946 r. Po raz pierwszy też na Wybrzeżu na taką skalę interweniowało utworzone w 1956 r. ZOMO.

Represje wywołane gdańskimi incydentami na tle konfliktu milenijnego należały do największych w kraju. Objęły one bezpośrednio 26 osób (14 z nich skazano na kary pozbawienia wolności, 7 otrzymało grzywny). Niemal wszyscy zostali ukarani za zniszczenie państwowego mienia „z pobudek chulikańskich”. W tej liczbie znaleźli się też czterej zatrzymani 28 maja 1966 r. w Oliwie po zniszczeniu znajdujących się tam plansz.

Obchody milenijne ukazały wielką siłę polskiego Kościoła kierowanego przez „Prymasa Tysiąclecia”. Były też ważnym elementem w kształtowaniu antysystemowych postaw społecznych, stanowiły przykład zarówno czynnego, jak i biernego oporu wobec komunistycznych rządów. Choć trudno powiedzieć, że gdański Maj '66 był preludium Marca '68 czy Grudnia '70, to trzeba pamiętać, że brali w nim udział przede wszystkim ludzie młodzi, w większości urodzeni już po II wojnie światowej. A to właśnie oni byli najbardziej aktywni podczas późniejszych wydarzeń na Wybrzeżu.

UKARANI W ZWIĄZKU Z WYDARZENIAMI 28–29 MAJA 1966 R. W GDAŃSKU

 Edmund Paruzel (30) 2 lata więzienia	 Waław Szulc (20) 1 rok więzienia	 Józef Palużyński (42) 10 miesięcy więzienia		
 Antoni Hass (31) 6 miesięcy	 Marian Leśków (19) 6 miesięcy	 Stanisław Masztalerz (18) 6 miesięcy	 Józef Pyszka (21) 6 miesięcy	 Edmund Szary (17) 6 miesięcy
 Franciszek Zawadzki (19) 6 miesięcy	 Andrzej Leński (17) 4 miesiące	 Świętosław Szadurski (19) 4 miesiące	 Władysław Zawadzki (24) 4 miesiące	 Antoni Wieloch (28) 3 miesiące

Leszek Włodarczak (39) – 2 miesiące aresztu tymczasowego, sprawę umorzono; Edwin Szmilke (21) – 2 miesiące aresztu; Rajmund Glink (16) – zakład poprawczy; Jerzy Alfut (17) – 1200 zł grzywny; Stanisław Kairewicz/Kirewicz(18) – 1300 zł grzywny; Wiesław Grzemski (17) – 1500 zł grzywny; Ryszard Iljin (19) – 1200 zł grzywny; Ryszard Bialobrzcki (27) – 2200 zł grzywny; Antoni Raciborski (27) – 2500 zł grzywny; Helmut Stegemann (23) – 2500 zł grzywny; Cezary Gala (16) – zwolniony przed upływem 48 godzin; Ewa Muza (23) – zwolniona przed upływem 48 godzin; Józef Kostuch (16) – sprawę prawdopodobnie umorzono

*umieszczeni w II instancji
(w nawiasach podano wiek w chwili zatrzymania)

Zdjęcia: Wojciech Kozłowski w Centrum Wydarzeń w Gdańsku, materiały: IPN, fot. NN

Incydent milenijny w Gdańsku, 29 maja 1966 r. (fot. NN)

Pliki do pobrania

[Zapomniany Maj 1966. Milenijna konfrontacja na ulicach Gdańska \(panele wystawy\) \(pdf, 11.12 MB\)](#)
01.10.2020 10:00

Opcje strony